

DOI 10.31651/2524-2660-2020-2-125-130

ORCID 0000-0001-8310-1242

РЕЗНІК Світлана Миколаївна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

e-mail: svreznik@i.ua

УДК 378.014.5+37.035.011.3-051:316.46(045)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВИКЛАДАЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті узагальнено тенденції розвитку вищої освіти відповідно до соціокультурних трансформацій сучасного суспільства та на цій основі визначено особливу актуальність та практичну потребу розвитку викладацького лідерства у студентів та викладачів в системі сучасної педагогічної освіти України.

Ключові слова: викладацьке лідерство; соціокультурні детермінанти розвитку освіти; тенденції розвитку вищої освіти.

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих проблем педагогічної теорії та практики є відповідність викликам сучасного суспільства. Бурхливий розвиток технологій та кардинальні зміни у соціокультурній сфері вимагають пошуку нових шляхів для удосконалення сучасної вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В узагальнених педагогічних працях, які стосуються тенденцій розвитку освіти найчастіше розглядаються такі проблеми як інформатизація, глобалізація, проблеми фінансування освіти [1; 2 та ін.]. Але розглянути всі аспекти сучасних трансформацій суспільства та освіти доволі важко через їх численність та багатогран-

ність. Наприклад, окремі праці стосуються проблемам «кліпового мислення» [3] або вимогам сучасного VUCA-світу [4]. Недостатньо дослідженою є також проблема необхідності розвитку викладацького лідерства педагогів в умовах сучасних суспільних та освітніх змін.

Мета статті полягає в узагальненні тенденцій розвитку вищої освіти та обґрунтуванні на цій основі необхідності викладацького лідерства сучасних педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) кожні декілька років готує та випускає фундаментальну працю «Тенденції, що формують освіту» та підкреслює, що країни мають використовувати глобальні мегатенденції для змін в освіті. В останній праці 2019 року розглядаються не тільки глобалізація, інформатизація, але й проблеми екології, безпеки, демографічного старіння населення тощо [5].

У таблиці 1 наведено узагальнення тенденцій розвитку вищої освіти.

Таблиця 1

Соціокультурні детермінанти
тенденцій розвитку вищої освіти

Соціокультурні детермінанти змін в освіті	Тенденції розвитку вищої освіти відповідно до вимог суспільних трансформацій
VUCA-світ (мінливий, невизначений, складний і неоднозначний)	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток готовності до ризику, змін, мобільності, адаптивності, гнучкості та системності мислення; – розвиток «м'яких» навичок для швидкої адаптації в різноманітних умовах, у тому числі креативності, критичності мислення, здатності до інновацій, ефективної комунікації, міжособистісної взаємодії та вирішення конфліктів; – широка базова освіта у фундаментальних, гуманітарних, культурологічних дисциплінах для можливості змін кар'єрного шляху; – навички самоорганізації, самонавчання, саморозвитку та «навчання через все життя»; – розвиток емоційного інтелекту, у тому числі здатності управляти своїми та чужими емоціями, уміння протидіяти хронічному стресу; – навички здорового способу життя; – оновлення змісту, методик та технологій освіти
розвиток «штучного інтелекту», роботизація, заміна людської праці машинною	<ul style="list-style-type: none"> – масовізація вищої освіти для розвитку фахівців інтелектуальної праці, до якої не будуть здатні машини; – розвиток «м'яких» навичок до яких не здатні машини, у тому числі навички креативності, критичного мислення, здатності до інновацій, коучингу та навчання інших, розвиток емоційного інтелекту; – готовність до «навчання через все життя»; – широка базова освіта для адаптивності та можливості змін кар'єрного шляху; – інноваційні зміни у переліку спеціальностей підготовки майбутніх фахівців, відповідно зміни змісту освіти, розробка нових навчальних планів та програм підготовки
глобалізація	<ul style="list-style-type: none"> – інтеграція до світового освітньо-наукового простору, налагодження міжнародної співпраці та обміну досвідом тощо (інтернаціоналізація освіти); – розвиток іншомовної компетентності; – розвиток «м'яких» навичок для налагодження взаємодії у різних культурних контекстах; – розвиток мобільності, толерантності, здатності враховувати та поважати культурну та світоглядну різницю між людьми; – врахування вимог світового ринку праці, підготовка до віддаленої та фріланс-праці (здатність до самоорганізації, самопрезентації, віддаленої комунікації тощо); – мінімізація «відпливу умів»; – у той же час: збереження національних традицій, розвиток національної ідентичності та врахування державних й регіональних потреб
інформатизація	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток дистанційної освіти, розвиток різноманітних інформаційних засобів навчання; – розвиток інформаційної компетентності учасників освітнього процесу; – усвідомлення поширеності дезінформації, маніпуляції, недостовірних даних, прихованої реклами тощо – розвиток «м'яких» навичок, у тому числі критичності мислення, ведення переговорів, здатності до переконання; – здатність до верифікації, перевірки достовірності даних, надійності джерела інформації; – готовність додержуватись етичних норм у глобальній Інтернет-мережі; – навички забезпечення безпеки та збереження конфіденційності в Інтернет-мережі; – підготовка до віддаленої та фріланс-праці (здатність до самоорганізації, самопрезентації, ефективної віддаленої комунікації тощо); – мінімізація «відпливу умів»
ефекти «кліпового мислення», інформаційного шуму, розсіювання уваги, відхід у «віртуальний світ»	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток здатності до самоорганізації, цілепокладання, досягнення успіху; – володіння засобами подолання прокрастинації та здатності до концентрації; – розвиток «м'яких» навичок, у тому числі глибокого, критичного осмислення інформації, уміння ефективної комунікації та налагодження міжособистісної взаємодії; – розвиток емоційного інтелекту

Соціокультурні детермінанти змін в освіті	Тенденції розвитку вищої освіти відповідно до вимог суспільних трансформацій
суспільство знань	<ul style="list-style-type: none"> - масовізація вищої освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців інтелектуальної праці та, відповідно, розвиток людського капіталу суспільства знань; - розкриття інтелектуального потенціалу кожного майбутнього фахівця; - усвідомлення цінності глибоких знань; - готовність до інтелектуального розвитку, самонавчання та саморозвитку протягом життя; - забезпечення принципу рівності доступу до освіти; - розвиток «м'яких» навичок, у тому числі критичності мислення, креативності, здатності до інновацій та співпраці; - мінімізація «відпливу умів»; - здатність до самоуправління та самоорганізації
сегрегація, продовження зростання різниці у прибутках та посилення соціально-економічної нерівності; гендерна нерівність; дискримінація по віку; расові, етнічні та інші упередження	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення рівного доступу до високоякісної освіти, як засобу позбавлення бідності та надання рівних можливостей розвитку незалежно від гендеру, віку, доходів, раси, національності тощо; - розвиток толерантності, емоційного інтелекту, здатності враховувати та поважати індивідуальні особливості людей; - допомога людям з особливими освітніми потребами; - забезпечення можливостей для розкриття потенціалу кожного студента; - розвиток «м'яких» навичок, у тому числі здатності до ефективної комунікації, налагодження міжособистісної взаємодії, вирішення конфліктів; - розвиток цілепокладання та спрямування на досягнення успіху, розвиток наполегливості, впевненості у своїх можливостях та самоорганізації; - розвиток морально-етичних якостей; - забезпечення закладами освіти безпечних умов роботи і навчання та охорони здоров'я для учасників освітнього процесу
недостатнє фінансування освіти	<ul style="list-style-type: none"> - комерціалізація освіти, «знання як товар»; - необхідність забезпечити баланс для рівного доступу до освіти як соціального блага та корисного для суспільства ресурсу
глобальні екологічні проблеми, зміна клімату, забруднення повітря, води тощо	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення своєї власної відповідальності за довкілля та використання ресурсів; - усвідомлення принципів «розумного споживання»; - розвиток екологічної компетентності та навичок здорового способу життя; - усвідомлення принципів концепції сталого розвитку; - розвиток морально-етичних якостей
демократизація та розвиток громадянського суспільства	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток академічних свобод та академічної доброчесності; - розвиток активної життєвої позиції учасників освітнього процесу; - спонукання розвитку студентського самоврядування; - розвиток морально-етичних якостей; - залучення широкого кола викладачів, дослідників, працівників, студентів до управління закладом освіти
демографічне старіння населення	<ul style="list-style-type: none"> - готовність до саморозвитку та «навчання через все життя»; - розвиток навичок здорового способу життя; - здатність до розвитку когнітивних якостей у довгостроковій перспективі на протязі всього життя; - врахування потреб різних вікових груп при організації освіти, виборі змісту освіти, педагогічних методик та технологій; - розробка програм освіти для дорослих, у тому числі літніх людей; - розробка програм підвищення кваліфікації для оновлення знань дорослих у мінливому світі постійних технологічних інновацій; - забезпечення достатньою кількістю молодих кадрів для науки та освіти для необхідної наступності й запобігання дефіциту кадрів
цивілізація дозвілля, бурхливий розвиток індустрії розваг, суспільство споживання	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток здатності до самоорганізації, цілепокладання, досягнення успіху, концентрації уваги, запобігання прокрастинації; - усвідомлення необхідності знаходження балансу роботи, відпочинку та саморозвитку; - усвідомлення принципів «розумного споживання»; - розвиток «м'яких» навичок; - комерціалізація освіти

Узагальнюючі визначені тенденції розвитку освіти відповідно до вимог соціокультурних трансформацій, можна зробити

висновок, що деякі з них активно розвиваються, але деякі – відзначаються у наукових публікаціях як бажані та необхідні,

але ще недостатньо реалізуються на практиці. На наш погляд, у змісті сучасної вищої освіти недостатньо уваги приділяється розвитку «м'яких навичок», особливо критичності, креативності, ефективної письмової та усної комунікації, а також здатностей до самоорганізації, концентрації уваги та подолання прокрастинації, розвитку емоційного інтелекту тощо, тобто саме тих здатностей та компетенцій, необхідність у яких пов'язується з відразу декількома соціокультурними змінами у суспільстві. Принаймні, на наш погляд, відсутня системна робота у цьому напрямі.

Значну користь для сучасних студентів може мати психолого-педагогічна грамотність. Але не у тому обсязі змісту, який був традиційним, ще з радянських часів та є значно теоретизованим: студентам не потрібні, наприклад, знання видів та властивостей психічних процесів, методів психології, теорій особистості. Але оволодіння практичними рекомендаціями, які засновуються на сучасних дослідженнях мозку, як раз безпосередньо стосуються здатності ефективно навчатися, навичок самоорганізації та досягнення поставлених цілей, критичності мислення, емоційного інтелекту та подолання хронічного стресу. Знання когнітивних викривлень сприяє здатності протидіяти маніпулятивним впливам, важливими є комунікативні тренінги, вправи на рефлексію та самопізнання тощо. Загалом, психолого-педагогічні дисципліни мають значний потенціал для розвитку «м'яких навичок», але останнім часом можна спостерігати тривожну тенденцію зменшення обсягу загальноосвітніх, зокрема психолого-педагогічних дисциплін, на користь вузькоспеціалізованих.

Ще однією тенденцією сучасності є все більша комерціалізація української освіти. Запровадження чималого підвищення вартості контрактного навчання, зважаючи на розмір середньомісячної заробітної плати в Україні, безумовно, призведе до значного зменшення доступності вищої освіти для більшої кількості населення, яке раніше мало б можливість навчатися. Питання загострюється загальноосвітньою кризою. Але у зв'язку з цим постає проблема: яке місце Україна буде мати в сучасних умовах цивілізаційного розвитку? В сучасному суспільстві знань, невизначеності та глобальної конкуренції за інтелектуальний кадровий потенціал – розвиток країни потребував би, навпаки, розширення доступності вищої освіти та значне підвищення його якості.

Наразі, саме на якості освіти ми вважаємо за необхідне зосередитись. Для здатності ефективно працювати у світі, що бурхливо змінюється, студентам важливо володіти навичками самостійного знаходження рішень, а не отримання «готових алгоритмів» дій. Розвиток компетентностей здобувачів вищої освіти, які були відзначені у табл. 1 як необхідні в сучасних умовах суспільних трансформацій, потребують особливих педагогічних підходів. Високий рівень активності студентів, практично-орієнтовані завдання, студентоцентрований підхід, використання дослідницьких методів та проблемного викладу, впровадження педагогічних інновацій – необхідні для розвитку самостійності й незалежності мислення, критичності, гнучкості, креативності тощо. Вважаємо, що одним із важливих способів підвищення якості сучасної освіти має бути цілеспрямований розвиток викладацького лідерства у педагогів.

Дж.А. Веннер та Т. Кемпбелл у своєму огляді теоретичних та емпіричних досліджень викладацького лідерства, які були здійснені у період 2004-2013 рр., наводять дані, що лідерство педагогів є другим за значущістю фактором, який впливає на навчання здобувачів освіти. Викладацьке лідерство визначається не тільки високою якістю педагогічної роботи, а й «виходом за межі аудиторії», тобто викладач-лідер не тільки розробляє, впроваджує нові методики та технології навчання та має гарні результати викладання й навчання студентів, але й активно розповсюджує свій досвід через співробітництво з іншими викладачами, надання консультацій та допомоги, здійснення професійного навчання інших викладачів, участь у конференціях та методичних семінарах тощо. Викладач-лідер є провідником змін у своєму закладі освіти та бере відповідальність за широке впровадження педагогічних інновацій, розробку нових програм та інші напрями роботи, тим самим здійснює вплив на діяльність всього закладу освіти як такого [6]. Низка дослідників також зазначають, що іноді викладацьке лідерство передбачає формальну посаду, але частіше – це неформальна роль [6; 7]. Викладачі-лідери здійснюють вплив на студентів, інших викладачів, професійне педагогічне співтовариство, заклад освіти, але кінцевою метою їх лідерства є удосконалення освітнього процесу й успіхи студентів [6].

П. Драпер та ін. особливо підкреслюють взаємопов'язаність лідерства та новаторства у викладанні. Лідерство важливе для

інновацій в освіті через: подання прикладу; створення професійних команд та спільнот для взаємодії, спрямованої на покращення процесу освіти; переконання та вплив викладачів-лідерів [8]. Вони відзначають, що згідно отриманим даним «новатори володіли цілою низкою навичок самостійного і групового лідерства, які вони використовували, щоб мотивувати себе і команди, переконувати інших приймати свої проекти і впроваджувати свої ідеї у систему освіти, здійснюючи як вертикальний, так і горизонтальний вплив» [8, с. 10].

Особливо цікавими, з точки зору мети цієї роботи, вважаємо дослідження Р. Болден та ін. Група дослідників обґрунтовує, що в сучасному VUCA-світі та суспільстві знання має бути змінений підхід до управління університетами. Акцент має зміститися з індивідуального лідерства менеджерів освіти, з відносин «лідер-підлеглий» або «лідер-наслідувач» до лідерства «як процесу (або, точніше, як набору функцій або видів діяльності), які виконуються групою» [9, с. 1]. Таке спільне (або сумісне, розподілене) лідерство особливо актуальне для працівників розумової праці, для вчених, викладачів, тобто для ЗВО та наукоємних організацій [9]. Мова йде про максимальне залучення потенціалу викладачів, вчених, працівників для участі в управлінні, для прийняття важливих рішень щодо впровадження необхідних змін у діяльність організацій відповідно до суспільних трансформацій та про спільну відповідальність працівників для забезпечення ефективної діяльності таких організацій.

Наприклад, вони зазначають, що в епоху суспільства знань розподілене лідерство особливо актуальне, оскільки сприяє «розвитку критичних здібностей, які у свою чергу задіюють необхідну креативність та інновації, необхідні для роботи зі знаннями» [9, с. 28]. Група дослідників роблять висновок, що «спільне лідерство – це не просто бажаний підхід до лідерства у вищій освіті, але й необхідність» [9, с. 39].

Вважаємо, що так же, як загальним для всіх тенденцій розвитку освіти, які ми розглянули вище, має бути активізація студентів, студентоцентрований підхід, постійне оновлення змісту, педагогічні інновації, забезпечення академічних свобод учасників освітнього процесу та автономії ЗВО, таким же чином загальним та необхідним є розподілене лідерство у вищій освіті.

У той же час, Р. Болден та ін. відзначають, що соціальні відносини, необхідні для розподіленого лідерства не виникають «са-

мі собою». Для лідерства, наприклад, потрібні емпатія, вміння слухати, критичність, емоційний інтелект, здатність діяти в умовах невизначеності, навички взаємодії, позитивне сприйняття критики своїх дій, рефлексивність, цілепокладання, загальне почуття єдності у бажанні досягти кращих результатів діяльності тощо [9]. При цьому М. Каценмайер та Г. Моллер зазначають, що, менеджери мають вивчати навички лідерства, але педагоги рідко займаються їх розвитком й навіть рідко вважають це можливим [7, с. 6].

Дж. А. Веннер та Т. Кемпбелл у своєму огляді зазначають, що «всі педагоги здатні бути лідерами», але це не означає, що кожному потрібно це робити, адже викладацьке лідерство потребує додаткового навантаження, яке виходить за межі їх типових обов'язків [6]. У той же час, закордоном існують освітні способи розвинути викладацьке лідерство. Зокрема, через системи підвищення кваліфікації, які включають як короткострокові, так і довгострокові програми такої підготовки, а також через спеціальні магістерські програми університетів для розвитку лідерства викладачів середніх шкіл (K-12) [6].

С.Е. Лейсерсон та С. МакВінней зазначають про свій 12-ий досвід семінарів розвитку лідерства в академічному контексті, вони наголошують: «бути викладачем – це діяльність, орієнтована на людину. Ми працюємо з людьми. Ми навчаємо студентів в аудиторіях, наставляємо наших аспірантів, співпрацюємо із колегами і намагаємося переконати людей у фінансових агентствах дати нам гроші. Але впливати на людей може бути важко, тому що люди не цілком раціональні ... Ми закликаємо академічні інститути вкладати кошти в розвиток лідерських навичок своїх викладачів» [10, с. 280].

В Україні майже не приділяється уваги розвитку викладацького лідерства ні в програмах ЗВО, ні в програмах підвищення кваліфікації; ні в системі формальної, ні – неформальної освіти. Вважаємо потрібними зміни змісту педагогічної освіти в Україні та цілеспрямований розвиток викладацького лідерства у студентів та викладачів, що особливо актуально та вкрай важливо, враховуючи тенденції розвитку освіти відповідно до сучасних соціокультурних трансформацій у суспільстві.

Таким чином, узагальнено тенденції розвитку вищої освіти відповідно до соціокультурних трансформацій сучасного суспільства та на цій основі визначено особливу актуальність та практичну потребу розвитку викладацького лідерства у студентів та

викладачів в системі сучасної педагогічної освіти України. Розробка відповідних програм підготовки може бути предметом подальших досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
2. Поляков Н.В., Савчук В.С. Классический университет: от идей античности к идеям Болонского процесса. Днепропетровск: Изд-во ДНУ, 2007. 596 с.
3. Палладино А.Дж. Максимальная концентрация. Как сохранить эффективность в эпоху клипового мышления. Москва: МИФ, 2019. 272 с.
4. Лазорко О. Трансформація підходів до освіти дорослих у сучасних умовах: світові тренди та виклики. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 34. С. 94–106.
5. Trends Shaping Education 2019 / OECD. Paris: OECD Publishing, 2019. 108 p. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/trends-shaping-education-2019_trends_edu-2019-en (дата звернення 08.05.2020)
6. Wenner J. A., Campbell T. The Theoretical and Empirical Basis of Teacher Leadership: A Review of the Literature. *Review of Educational Research*. 2017. 87(1). P. 134–171.
7. Katzenmeyer M., Moller G. Understanding Teacher Leadership // *Teacher Leadership: The «New» Foundations of Teacher Education* / Ed. E. Blair. New York: Peter Lang AG. P. 3–21.
8. Draper P., Cleaver E., Cooper H., Heath T., Hilton A., Kember M. The Experiences of Innovators in Learning and Teaching. London: Leadership Foundation for Higher Education, 2015. 22 p. URL: <https://www.advance-he.ac.uk/>
9. Bolden R., Jones S., Davis H., Gentle P. Developing and Sustaining Shared Leadership in Higher Education. London: Leadership Foundation for Higher Education, 2015. 52 p. URL: <https://www.advance-he.ac.uk/>
10. Leiserson C.E., McVinney C. (2015). Lifelong learning: Science professors need leadership training. *Nature*. 2015. 523(7560). P. 279–281.

References

1. Kremen V.H. (Eds.). (2016). The National Report on the state of matters and perspectives in development of education in Ukraine. Kyiv: Pedagogichna dumka.
2. Polyakov N.V., Savchuk V.S. (2007). The classical university: From the ideas of antiquity to those of the Bologna, process. Dnepropetrovsk: Izd-vo DNU
3. Palladino L.Jo (2019). Find Your Focus Zone: An Effective New Plan to Defeat Distraction and Overload Hardcover. Moskva: MIF.
4. Lazorko O. (2019). The transformation in approaches to training adults in current conditions: the world trends and challenges. *Psykholohichni perspektyvy*, 34: 94–106.
5. OECD (2019). Trends Shaping Education 2019. Paris: OECD Publishing. Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/education/trends-shaping-education-2019_trends_edu-2019-en
6. Wenner, J. A., & Campbell, T. (2017). The Theoretical and Empirical Basis of Teacher Leadership: A Review of the Literature. *Review of Educational Research*, 87(1): 134–171.
7. Katzenmeyer, M., & Moller, G. (2011). Understanding Teacher Leadership. In E. Blair (Ed.), *Teacher Leadership: The «New» Foundations of Teacher Education* (pp. 3–21). New York: Peter Lang AG.
8. Bolden, R., Jones, S., Davis, H., & Gentle, P. (2015). *Developing and Sustaining Shared Leadership in Higher Education*. London: Leadership Foundation for Higher Education. Retrieved from <https://www.advance-he.ac.uk/>
9. Draper, P., Cleaver, E., Cooper, H., Heath, T., Hilton, A., & Kember, M. (2015). The Experiences of Innovators in Learning and Teaching. London: Leadership Foundation for Higher Education. Retrieved from <https://www.advance-he.ac.uk/>
10. Leiserson, C.E. & McVinney, C. (2015). Lifelong learning: Science professors need leadership training. *Nature*, 523(7560): 279–281.

REZNIK Svitlana,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management
Department named academician I. Zyazyun,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

TENDENCIES IN HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT AND THE NEED IN TEACHERS' LEADERSHIP IN PRESENT-DAY TEACHERS

Summary. Introduction. One of the most urgent issues in the pedagogic theory and practice is their correlation with the challenges to modern society. The rapid development of technology and dramatic changes in the socio-cultural sphere call for the search for new ways to improve the present-day higher education.

The purpose of the article is to generalize the tendencies in the development of higher education and to substantiate on this basis the need in teachers' leadership in present-day teachers.

Result. The tendencies in higher education development have been analyzed and generalized in according with the following socio-cultural determinants: globalization, computerizing, the VUCA-environment, the «clip-thinking» effects, the cognizant society, segregation, ecology problems, the development of the civil society, the demographic ageing of the population, the leisure civilization, etc. Considering the mentioned tendencies, it has been determined that purposeful development of teachers' leadership in pedagogues should be among the important ways to raise the quality of present-day education. A teacher-leader is a conduit for changes in his/her higher education institution and accepts the responsibility for the wide-scaled introduction of

pedagogic innovations, development of new programs, and other sectors of work, thus making an impact on the activity of the whole education institution as such. In Ukraine, hardly any attention is paid to the development of teachers' leadership in neither higher education institutions' programs, nor in qualification improvement programs, or in the formal or informal education systems. The authors think it necessary to introduce changes to the content of the pedagogic education in Ukraine and to purposefully develop teachers' leadership in students and teachers.

Conclusion. There have been generalized the tendencies in the development of higher education in accordance with the socio-cultural transformations of the present-day society, and on this basis there were determined the urgency and practical need in teachers' leadership development in students and teachers within the present-day system of higher education of Ukraine.

Keywords: teachers' leadership; socio-cultural determinants of education's development; tendencies in development of higher education.

Одержано редакцією 19.04.2020
Прийнято до публікації 05.05.2020